

Projekt systemowy realizowany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie
w partnerstwie z Uniwersytetem Warszawskim, w ramach Priorytetu III, Działania 3.1,
Podziałania 3.1.2 Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na lata 2007-2013

Uwarunkowania demograficzne samorządowych strategii oświatowych

dr Agnieszka Chłoń-Domińczak

dr Dorota Węziak-Białowolska

Instytut Statystyki i Demografii SGH
Instytut Badań Edukacyjnych

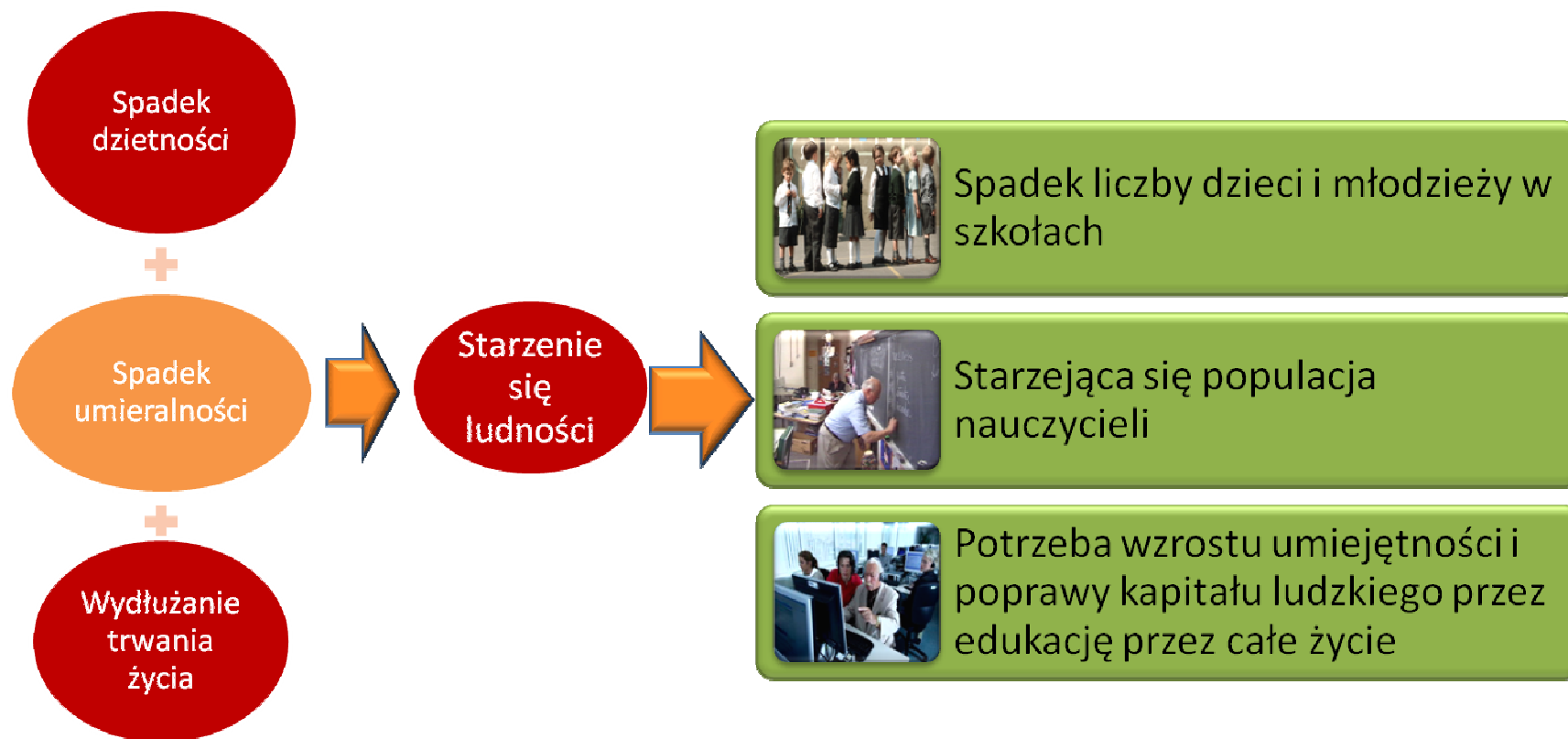
KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

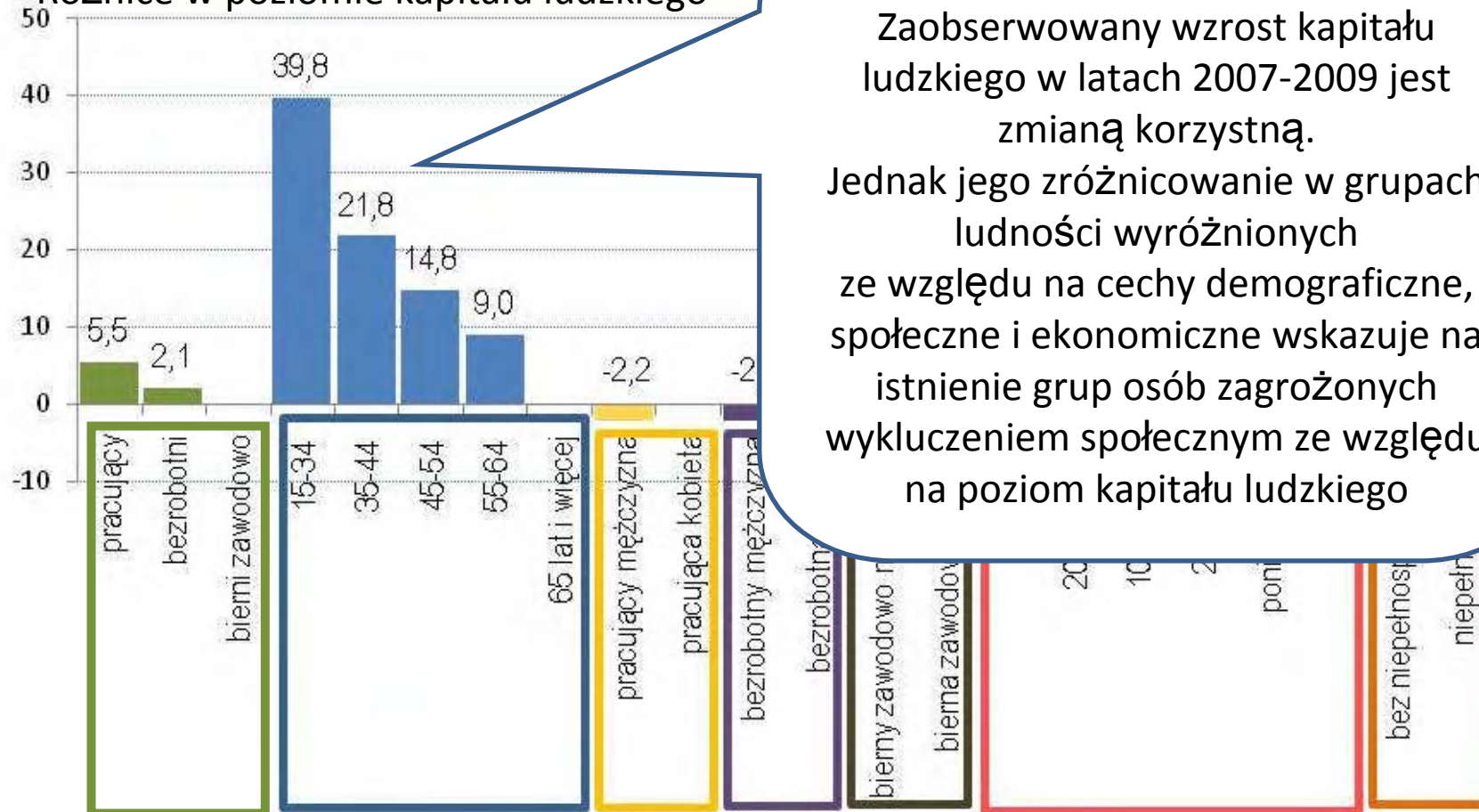
Zmiany demograficzne a edukacja

Zmiany te odczuwane są na każdym poziomie, w tym także na poziomie lokalnym, aczkolwiek ich skala różni się.

Zróżnicowanie kapitału ludzkiego

Różnice w poziomie kapitału ludzkiego

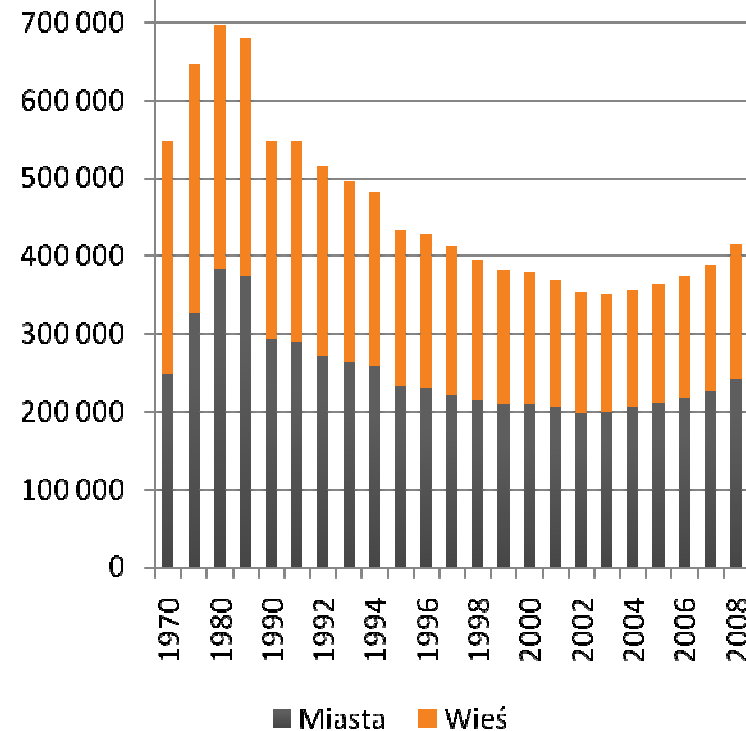

Zaobserwowany wzrost kapitału ludzkiego w latach 2007-2009 jest zmianą korzystną. Jednak jego zróżnicowanie w grupach ludności wyróżnionych ze względu na cechy demograficzne, społeczne i ekonomiczne wskazuje na istnienie grup osób zagrożonych wykluczeniem społecznym ze względu na poziom kapitału ludzkiego

Spadek liczby urodzeń w Polsce od połowy lat 80-tych

Efekty drugiego przejścia
demograficznego

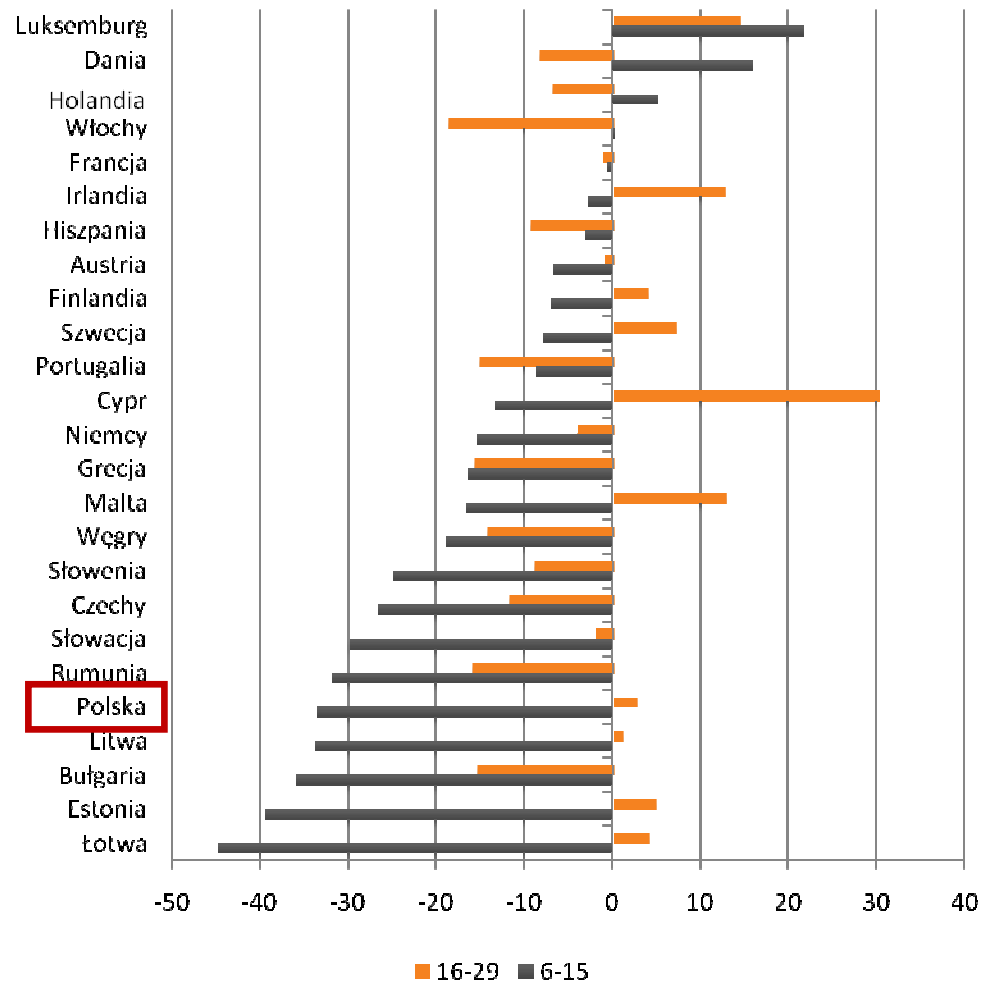
- Nałożenie się dwóch zjawisk:
 - spadku dzietności
 - przesuwania przeciętnego wieku rodzenia dzieci
- Efekty zmniejszenia się liczby dzieci już odczuły szkoły podstawowe i gimnazja
- Efekty niżu będą w najbliższym czasie widoczne na uczelniach
- Wzrost liczby urodzeń w ostatnich latach: głównie efekt zatrzymania procesu przesuwania wieku rodzenia oraz „echo” wyżu demograficznego lat 80-tych

Zmiany w Polsce zbliżone do większości krajów regionu

Zmiana liczby ludności w okresie 1998 - 2009

- W ciągu nieco więcej niż dekady (1998-2009) liczba dzieci w wieku 6-15 lat w Polsce spadła o ponad 30%
- Większy spadek odnotowały tylko Łotwa, Estonia, Bułgaria i Litwa

Źródło: EUROSTAT

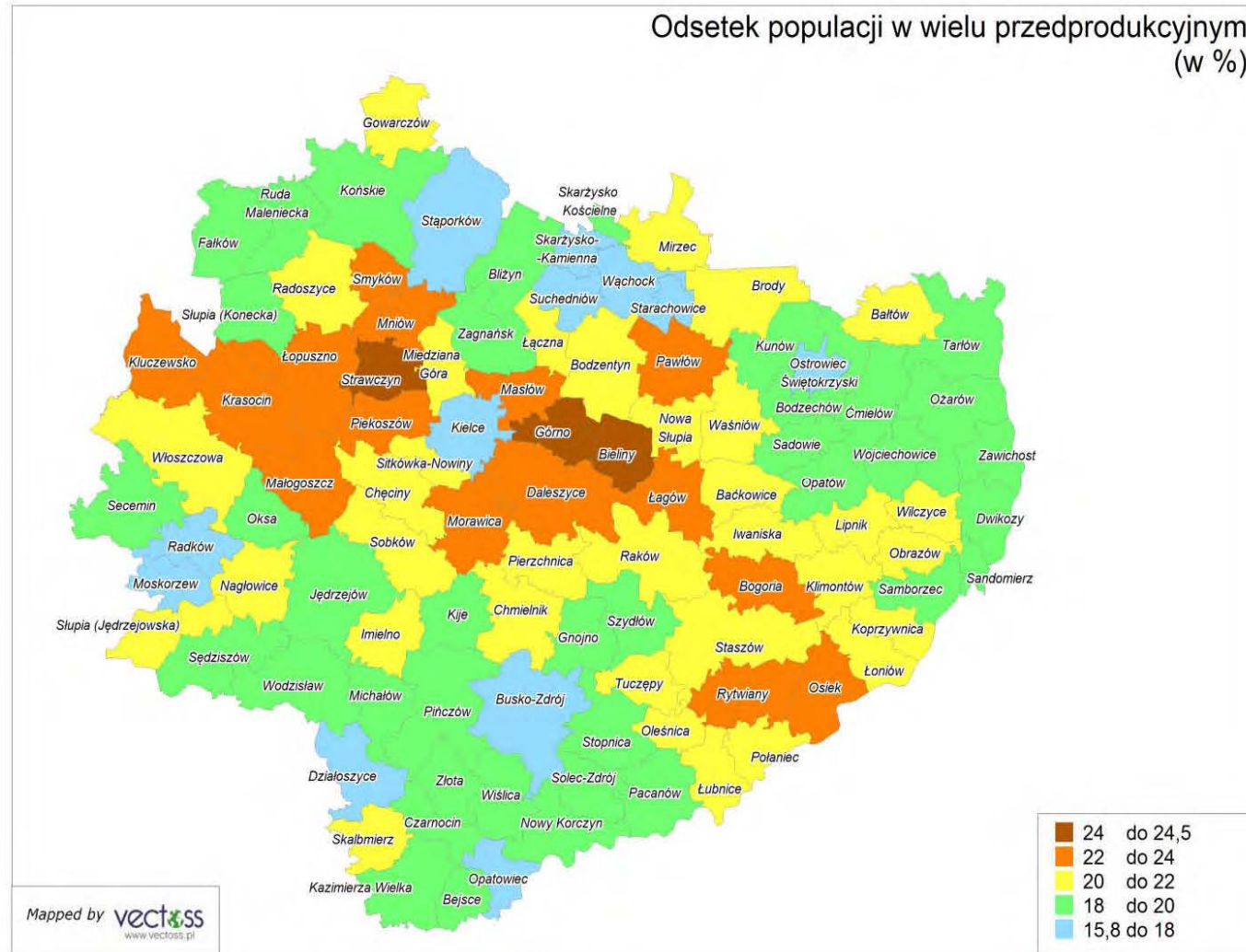
Prognozy demograficzne GUS jako źródło wiedzy dla edukacyjnych strategii samorządowych

- Prognozy ludności przygotowywane są co 5 lat wg kilku scenariuszy
- Ostatnia prognoza na lata 2008 – 2035

- Prognozy ludności przygotowywane są w wielu wariantach:
 - Dla całego kraju i dla poszczególnych województw;

Niestety nie ma prognoz na poziomie gmin

Sytuacja demograficzna różni się wewnątrz województw.... przykład woj. świętokrzyskiego

Źródło: bank danych regionalnych GUS

Prognozy demograficzne GUS jako źródło wiedzy dla edukacyjnych strategii samorządowych

- Prognozy ludności przygotowywane są co 5 lat wg kilku scenariuszy
- Ostatnia prognoza na lata 2008 – 2035

- Prognozy ludności przygotowywane są w wielu wariantach:
 - Dla całego kraju i dla poszczególnych województw;
 - Dla ludności:
 - wiejskiej i miejskiej
 - według ekonomicznych grup wieku
 - według biologicznych grup wieku
 - według edukacyjnych grup wieku

Prognozy demograficzne GUS jako źródło wiedzy dla edukacyjnych strategii samorządowych

Założenia:

a) Płodność

- Zmiany wzorca płodności
- Zmiany procesu formowania rodziny

b) Umieralność

- Trwanie życia
- Stan zdrowia
- Umieralność (zmiany, przyczyny, umieralność niemowląt, opóźnienie umieralności)

c) Migracje (wewnętrzne, zagraniczne)

Prognozy demograficzne GUS jako źródło wiedzy dla edukacyjnych strategii samorządowych

a) Płodność

- Zmiany wzorca płodności

- wzrost udziału kobiet w wieku 20-24, 25-29 i 30-34 lata w ogólnej liczbie kobiet w wieku prokreacyjnym wpływa na wzrost liczby urodzeń
- przesuwanie w czasie pierwszych urodzeń, wzrost średniego wieku rodzenia pierwszego, jak i kolejnych dzieci (obecnie ok. 28 lat)
- upodabnianie się wzorców płodności według wieku w miastach i na wsi

- Zmiany procesu formowania rodziny

- Zawieranie i rozpad związków małżeńskich – małżeństwo podstawową formą tworzenia rodziny
- Wzrost liczby i odsetka urodzeń pozamałżeńskich

Prognozy demograficzne GUS jako źródło wiedzy dla edukacyjnych strategii samorządowych

b) Umieralność – systematyczne obniżanie umieralności, choć tempo może wyhamować

- upowszechnienie pro-zdrowotnego stylu życia,
- zmiana struktury wykształcenia ludności,
- zwiększenie dostępności usług medycznych i opiekuńczych
- podnoszenie jakości usług medycznych i opiekuńczych

Prognozy demograficzne GUS jako źródło wiedzy dla edukacyjnych strategii samorządowych

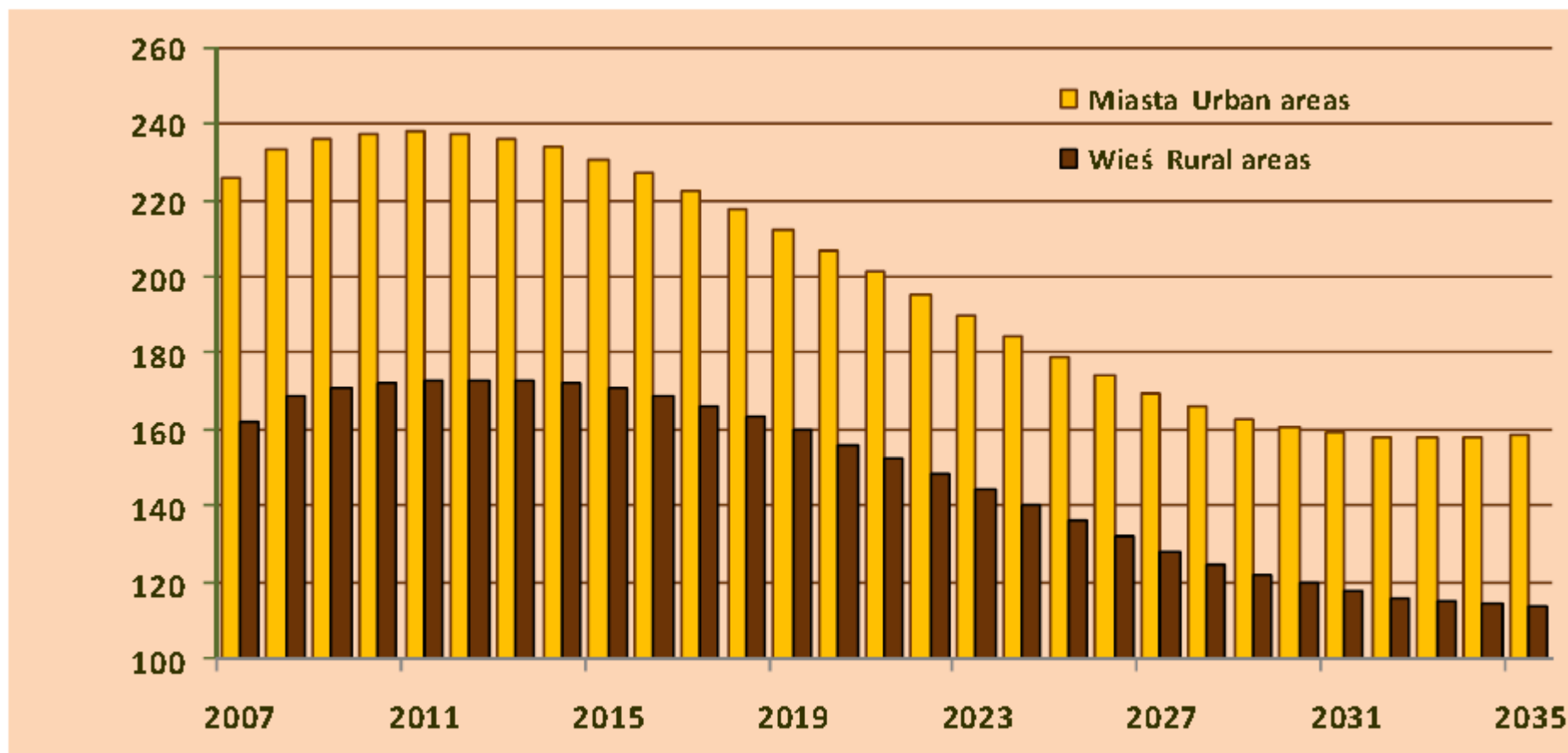
c) Migracje

- **Migracje wewnętrzne**
 - Między województwami i wewnątrz województw,
 - Na pobyt stały i pobyt czasowy

- **Migracje zagraniczne**

Prognozy demograficzne GUS jako źródło wiedzy dla edukacyjnych strategii samorządowych

Prognozowana liczba urodzeń w tys.

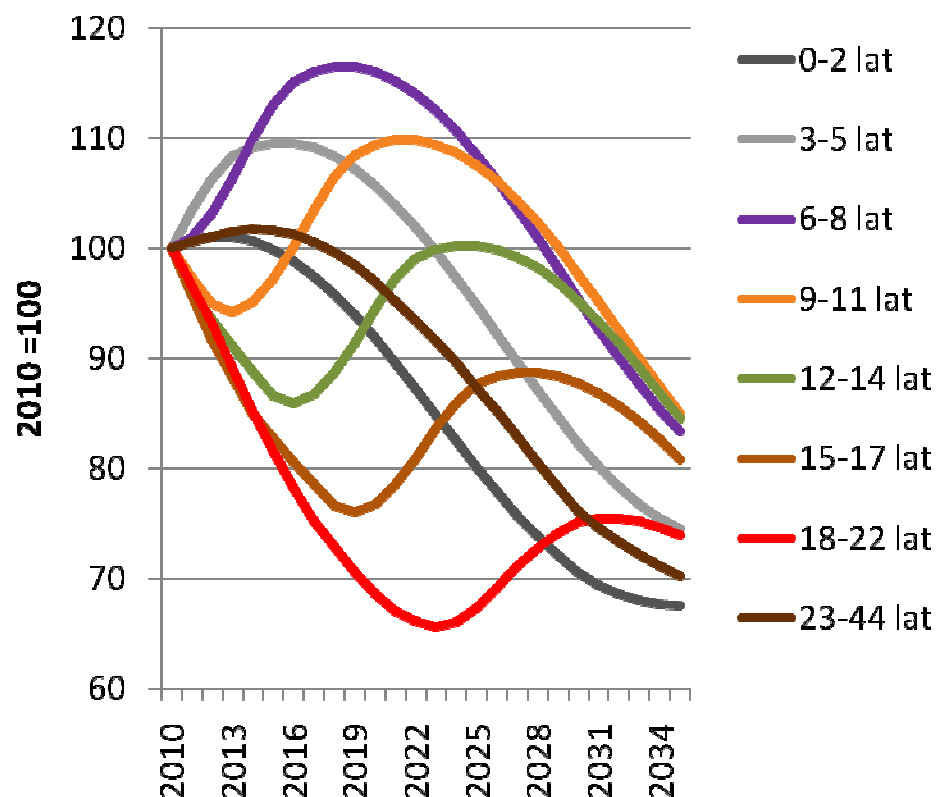

^{a)} 2007 r. – dane rzeczywiste; 2007 – actual data

Źródło: prognoza demograficzna GUS

Prognozy wskazują na dalszy spadek liczby osób w młodszych grupach wieku

- Do 2035 r. liczba osób w grupach wieku do 44 lat spadnie
- Spadek ten nie będzie jednolity, ze względu na przechodzenie „echa” wyżu demograficznego przez kolejne grupy wieku
- Oznacza to rozłożenie w czasie efektów zmian demograficznych z perspektywy poszczególnych poziomów edukacji

Źródło: prognoza demograficzna GUS

Demografia a samorządowe strategie oświatowe

- Prognozy ludności stanowiąc mogą źródło informacji do określenia strategii długookresowych
- Bieżące monitorowanie liczby urodzeń pozwala na korektę strategii długookresowych
- Im wyższego poziomu kształcenia dotyczą strategie, tym okres na korektę jest dłuższy

Demografia a samorządowe strategie oświatowe

- Przedszkola:
 - Monitorowanie liczby urodzeń pozwala na określenie potencjalnego popytu w perspektywie trzech lat
 - Wyzwaniem jest również zwiększenie jakości edukacji przedszkolnej szczególnie w małych miejscowościach
- Szkoły podstawowe i gimnazja:
 - Monitorowanie liczby urodzeń
 - Monitorowanie liczby dzieci w pociągach kolejowych – potencjalnego napływu/odpływu dzieci
 - Monitorowanie „migracji” edukacyjnych – dzieci uczących się w gimnazjach spoza rejonu

Rośnie zróżnicowanie międzyszkolne wyników egzaminu gimnazjalnego ze względu na wielkość miejscowości, w której zlokalizowana jest szkoła.

W dużych miastach mamy do czynienia z polaryzacją gimnazjów i zjawisko to ma silną, wzrostową dynamikę (Dolata 2009)

Demografia a samorządowe strategie oświatowe

- Uwzględnianie konsekwencji inwestycji mieszkaniowych: budowa nowych mieszkań lub osiedli zwiększa potencjalny przyszły popyt na miejsca w przedszkolach i szkołach podstawowych
- Szkoły ponadgimnazjalne:
 - Ocena popytu powinna uwzględniać populację dzieci w szkołach podstawowych
 - Wzrasta rola „migracji” edukacyjnych
 - Monitorowanie zmiany struktury popytu na różne formy edukacji ponadgimnazjalnej

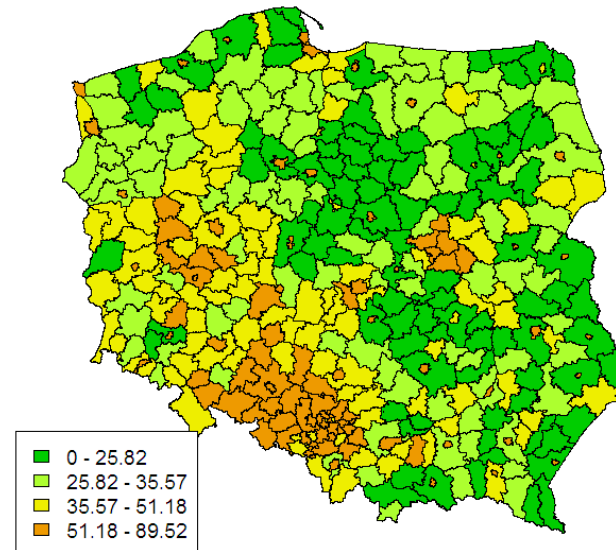
Edukacja przedszkolna: połączenie zwiększonych potrzeb ze względu na demografię jak i zwiększenie powszechności edukacji przedszkolnej

- Upowszechnienie edukacji przedszkolnej jest stosunkowo wysokie w miastach
- Dużym wyzwaniem pozostają tereny wiejskie, szczególnie na wschodzie Polski
- Kwestia dostępności miejsc w instytucjach świadczących usługi edukacji przedszkolnej

ALE RÓWNIEŻ

- Wysoki koszt alternatywny podjęcia zatrudnienia

Uczestnictwo dzieci w wieku 3-5 lat w edukacji przedszkolnej

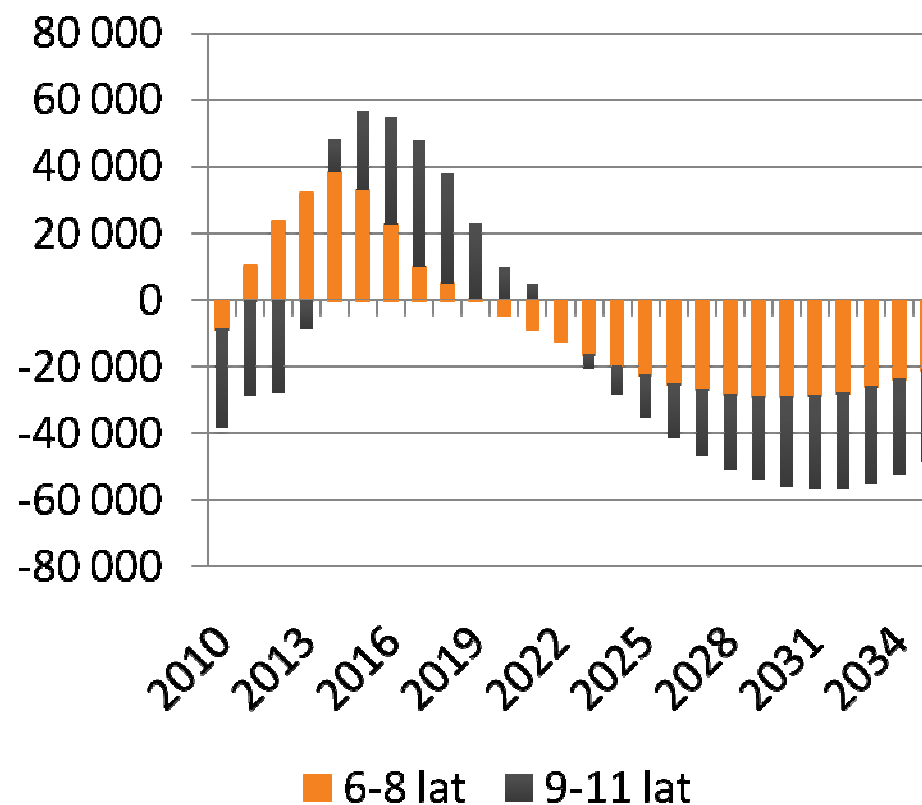
Zmiany demograficzne a upowszechnienie przedszkoli

- W ciągu najbliższych lat liczba dzieci w wieku 3-5 lat będzie wzrastać
- Docelowa pożądana wartość wskaźnika upowszechnienia edukacji przedszkolnej ma osiągnąć 90% do 2020r.
- Połączenie tych dwóch procesów oznacza duże wyzwanie dla gmin w związku z potrzebą utworzenia nowych miejsc w opiece przedszkolnej
- Najlepsza sytuacja obecnie i w przyszłości dotyczy województw opolskiego, wielkopolskiego, śląskiego i łódzkiego
- Największy deficyt występuje w województwach pomorskim, podkarpackim i kujawsko-pomorskim
- Dla osiągnięcia założonego celu do 2020 r. niezbędne byłoby utworzenie dodatkowych 330 tys. miejsc przedszkolnych, w tym ok. 54 tys. miejsc w województwie mazowieckim i po ok. 30 tys. miejsc w województwach małopolskim i pomorskim

Liczba dzieci w wieku edukacji podstawowej wzrośnie, a potem znacznie spadać...

- Według prognozy GUS szkoły podstawowe mogą oczekiwać od 2011 r. zwiększonego napływu uczniów do edukacji wczesnoszkolnej, a od 2014 do klas IV-VI
- Po 2020 r. spodziewany jest spadek ogólnej liczby uczniów w tych szkołach

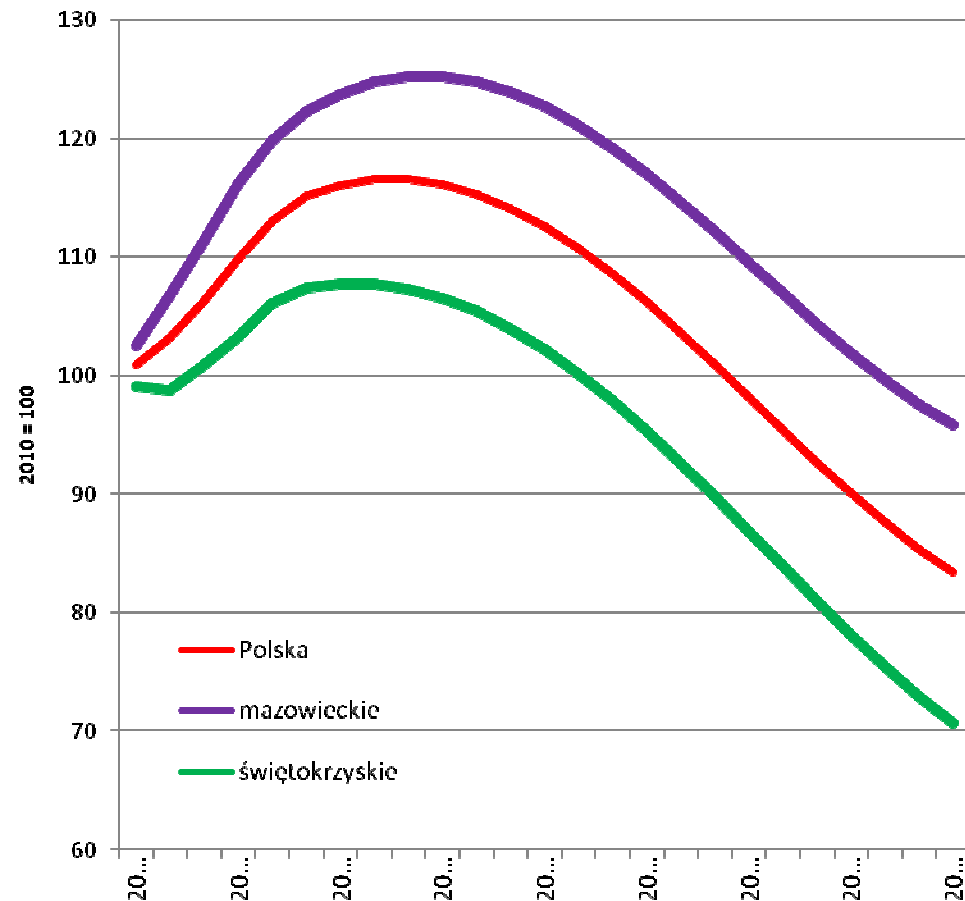
Roczne zmiany liczby ludności

Oczekiwane jest istotne różnicowanie w rozwoju demograficznym województw

Zmiana liczby dzieci w wieku 6-8 lat

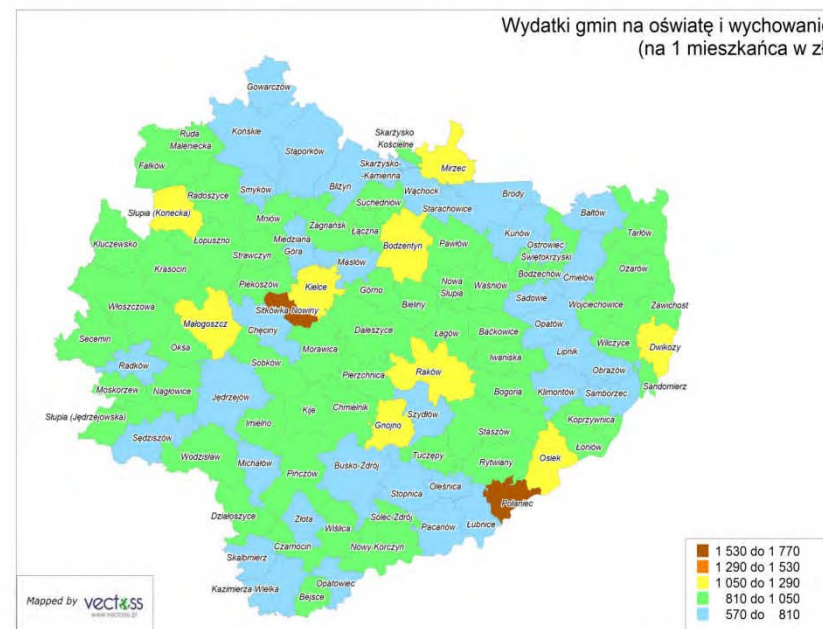
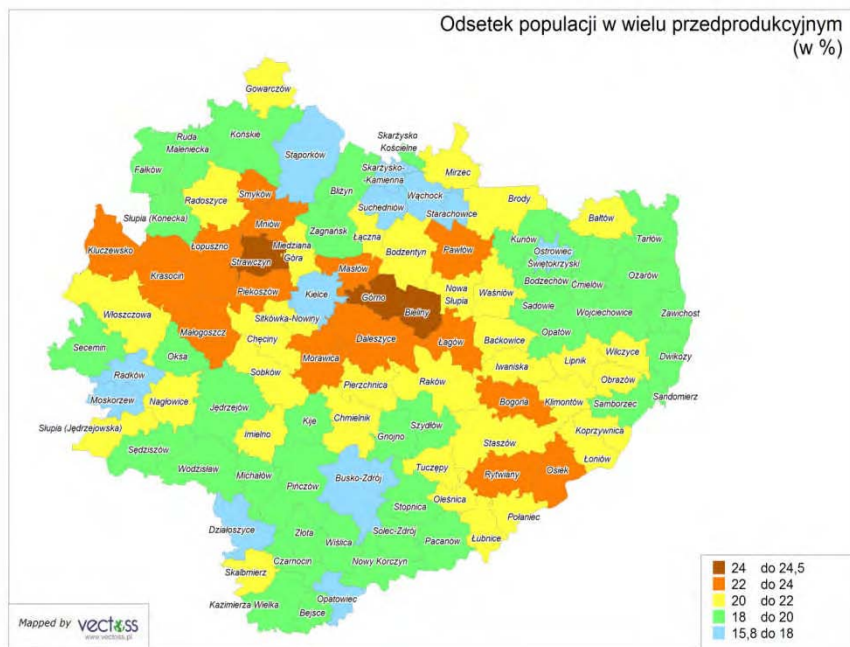
- Województwo mazowieckie do 2035 r. może oczekiwać silnego wzrostu, a potem spadku liczby dzieci w edukacji wczesnoszkolnej, na koniec okresu prognozy liczba dzieci będzie nieznacznie (ok. 5%) niższa niż obecnie
- W województwie świętokrzyskim, po nieznacznym wzroście, oczekiwany jest spadek liczby dzieci o 30% w stosunku do poziomu z 2010 r.
- Oznacza to różne wyzwania i problemy dla sieci edukacyjnej poszczególnych województw

Źródło: prognoza demograficzna GUS

**Sytuacja demograficzna różni się również wewnątrz województw....
przykład woj. świętokrzyskiego**

.... w efekcie różnią się też nieco wydatki na oświatę i wychowanie, chociaż zależą one również od zamożności gmin

Źródło: bank danych regionalnych GUS

Demografia a edukacja – wnioski

- Prognozy demograficzne wskazują na istotny spadek liczb dzieci i młodzieży uczestniczących w edukacji w przyszłości
- Szkoła przyszłości będzie musiała otworzyć się na wszystkie pokolenia, w tym także na inwestycje w rozwój osób dorosłych, uzupełniających i podnoszących swoje kwalifikacje
- Wyzwanie to jest szczególnie istotne z perspektywy obszarów wiejskich, na których spadek urodzeń, a w konsekwencji liczby dzieci i młodzieży będzie bardziej odczuwalny niż w miastach
- Zmiany demograficzne mogą być wykorzystane dla zwiększenia roli i udziału szkoły w działaniach na rzecz integracji społecznej na poziomie lokalnym, szczególnie na obszarach wiejskich
- W najbliższych latach skutki procesów demograficznych będą szczególnie silnie odczuwalne przez instytucje znajdujące się na początku i na końcu cyklu edukacji formalnej – przedszkola i uczelnie wyższe
 - Spadek potencjalnej liczby studentów
 - Czasowy wzrost liczby dzieci w wieku przedszkolnym

Demografia a edukacja – wnioski

- Zmiana demograficzna oznacza również w perspektywie kilkunastu lat spadek liczby osób w wieku produkcyjnym, w tym w szczególności osób rozpoczynających swoją karierę zawodową
- Sektor edukacji powinien zatem tworzyć atrakcyjne warunki zatrudnienia, aby zapewnić napływ do zawodu jak najlepszych absolwentów

Demografia a edukacja – wnioski

- Przeciętny wiek nauczycieli będzie wzrastał, zarówno z powodu starzenia się obecnej grupy nauczycieli, jak i ograniczenia możliwości przechodzenia na wcześniejsze emerytury nauczycielskie
- Ważne są inwestycje w rozwój zawodowy nauczycieli

Zmiany demograficzne a działania samorządów

- Prognozy demograficzne na poziomie wojewódzkim są jedynie wskazówką pokazującą potencjalny kierunek zmian
- Wiedza o liczbie i wieku dzieci i młodzieży na terenie gminy pozwala na dość dobre przewidywanie potencjalnej liczby uczniów w perspektywie kilku, a nawet kilkunastu lat
- Dodatkowa informacja o korzystaniu z usług edukacyjnych (np. liczba dzieci nie z rejonu, struktura edukacji ponadgimnazjalnej) pomaga w większym stopniu precyzować te oczekiwania
- Wykorzystanie narzędzi prognostycznych może pozwolić na prowadzenie polityki edukacyjnej uwzględniającej przewidywane zmiany w zakresie:
 - Struktury sieci szkolnej
 - Zatrudnienia nauczycieli

Dziękuję za uwagę

dorota.bialowolska@gmail.com